

УДК 378.041:78

**САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ: СТРИЖНЕВА КОМПОНЕНТА
ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ****Воєвідко Л. М.**

У статті розглядається проблема пошуку оптимальних шляхів самостійної роботи студентів мистецьких спеціальностей. Окреслено основні аспекти самостійної роботи студентів вищої школи.

Ключові слова: основні підходи, пізнавальні можливості, аналіз, узагальнення, поглиблення знань, розвиток мислення, структурованість, саморозвиток, мотивація.

В статье рассматривается проблема поиска оптимальных путей самостоятельной работы студентов музыкальных специальностей. Определены основные аспекты самостоятельной работы студентов высшей школы. Ключевые слова: основные подходы, познавательные возможности, анализ, обобщение, углубление знаний, качество знаний, развитие мышления, структурированность, саморазвитие, мотивация.

The article deals with the problem of search for optimal ways of student independent work in art-related areas of specialization. The main aspects of student independent work in higher education are outlined.

Key words: main approaches, cognitive abilities, analysis, generalization, improving knowledge, quality of knowledge, development of thinking skills, structuredness, self-development, motivation.

Постановка проблеми. Реформування вищої освіти – це насамперед перехід від парадигми навчання до парадигми освіти, самоосвіти. Тому самостійна робота студента є не тільки важливою формою навчального процесу, а й має стати його основою. Основна тенденція сьогодення – стрімка зміна оточуючого світу, його глобалізація та інформатизація. Складні проблеми в українському суспільстві обумовлюють нові підходи до всіх ланок освітньої системи. В таких умовах успішно і конкурентоспроможною буде людина, здатна до постійних змін, перекваліфікації, на що вказується у освітніх документах, Державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI), Національній доктрині розвитку освіти, програмі "Вчитель", Законі України "Про вищу освіту".

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання самостійної роботи розглядалися багатьма відомими вченими. Підкреслюючи визначну роль самостійної роботи в інтелектуальних здібностях особистості, В. Кремень наголошує на формуванні здатності до самовдосконалення і творчого пошуку: "Треба переходити до моделі випереджувальної освіти, в якій цінностями є самостійність, професіоналізм, мобільність, комунікативність" [3, с. 9].

Аналіз наукової літератури дозволив виділити основні підходи до визначення такого поняття, як "самостійна робота". Так, науковці, які вивчали дану проблематику вказують, що самостійна робота – це: 1) різноманітні види індивідуальної та групової пізнавальної діяльності студентів, які здійснюються ними на аудиторних заняттях і в позааудиторний час (Р. Нізамов, Н. Сагіна та ін.); 2) різноманітні типи навчальних завдань, які виконуються під керівництвом викладача (П. Підкасистий, М. Гарунов, Н. Нікандров, Л. Зоріна, М. Скаткін та ін.); 3) система організації роботи, при якій управління навчальною діяльністю студентів відбувається за відсутності викладача і без його безпосередньої допомоги (В. Граф, І. Ільясов, В. Ляудіс, Н. Сагіна, О. Чиж); 4) робота студентів, яка проводиться за спеціальним індивідуальним навчальним планом, складеним на основі врахування індивідуальних особливостей і пізнавальних можливостей студентів (С. Архангельський, Л. Деркач, І. Шайдур, Н. Сагіна та ін.). На актуальність піднятої проблеми вказує значна кількість праць як науковців, так і викладачів-практиків щодо сутності самостійної роботи, її доцільності й виправданості в нових соціокультурних умовах XXI століття та пошуку нових шляхів і методів раціональної організації самостійної діяльності студентів. Проблема самос-

тійної роботи студентів розроблялася багатьма вченими: (О. Діордіященко, Л. Левіна, О. Липецький, І. Ніколайчук, Ю. Чумака, Е. Цимбалюк, В. Андрущенко, А. Алексюк, Б. Бойко, С. Гончаренко, М. Євтух, С. Сисоєва). Проблема активної розглядається на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема "Організація самостійної роботи студентів у контексті підвищення якості освіти: особистісний вибір", яка відбулася 10–11 квітня 2014 року у м. Донецьк (одна з останніх за даною тематикою) [2, с. 1–230].

Формулювання цілей статті. Мета даної статті полягає у пошуку шляхів посилення ролі самостійної роботи студентів, що означає принципово нову організацію навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. Навчально-виховний процес у вищій школі повинен будуватися так, щоб розвивати вміння та мотивацію вчитися, формувати у студентів здібності до саморозвитку та творчого застосування здобутих знань. Метою статті стало дослідження оптимальних аспектів самостійної роботи студентів у їх фаховій підготовці до майбутньої мистецько-педагогічної діяльності у школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі суспільного розвитку з новою силою набувають актуальності питання самостійної роботи студентів у процесі навчальної діяльності. Самостійна робота студента визначена основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних завдань. Особливо актуальними питання організації самостійної роботи студента є на мистецьких кафедрах, де часова регламентація самостійної роботи нерідко залежить не лише від навчальних планів та програм, а й від особистих здібностей та виконавської техніки студентів. За таких умов пошук найоптимальніших шляхів формування навичок самостійної роботи студентів мистецьких навчальних закладів IV рівнів акредитації на разі вимагає невідкладного вирішення. Самостійна робота студента є невід'ємною частиною кредитно-трансферної системи організації навчального процесу. У структурі навчального навантаження студента за системою Європейської кредитно-трансферної системи самостійна робота розглядається як один із основних компонентів навчальної діяльності і складає значну частину його навчального навантаження. Самостійна робота студентів потребує чіткої організації, планування, системи й певного керування (обсяг завдань, типи завдань, методичні рекомендації щодо їх виконання, аналіз передбачуваних труднощів, облік, перевірка та оцінювання виконаних робіт), що сприяє підвищенню якості навчального процесу і як результату – покращення якості знань студентів, про що з особливою активністю наголошують сучасні нормативні документи.

Успіх цієї роботи багато в чому залежить від бажання, прагнення, інтересу до роботи, потреби в діяльності, тобто від наявності позитивних мотивів. Велике значення під час самостійної роботи студента мають його спрямованість, психологічна готовність, а також певний рівень бази знань, на який будуть нашаровуватися нові знання.

Збільшення частки самостійної роботи студента, і відповідне зменшення аудиторного навантаження науково-педагогічних працівників має супроводжуватися адекватним збільшенням кількості академічних годин, що відводяться на контроль знань студентів (контроль самостійної роботи), поточні групові й індивідуальні консультації, індивідуальну роботу зі студентами, розробку науково-методичних і навчальних матеріалів для ефективності процесу самостійної роботи студентів вишу.

Основним завданням самостійної роботи студентів є системне і послідовне вироблення навичок ефективної самостійної професійної (практичної і науково-теоретичної) діяльності на рівні європейських і світових стандартів. Згідно положення про організацію самостійної роботи студентів у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка та контролю за нею самостійна робота студентів орієнтована на вирішення наступних завдань:

- визначення вимог та умов, необхідних для організації самостійної навчальної і наукової роботи студентів;
- створення умов для реалізації єдиного підходу професорсько-викладацького складу до організації самостійної роботи студентів з метою закріплення та поглиблення їх знань, професійних умінь та навичок;
- сприяння формуванню у студентів практичних навичок самостійної роботи з опрацювання та засвоєння навчального матеріалу, виконання індивідуальних

завдань з навчальної дисципліни (курсів роботи, проекти, ІНДЗ, розрахунково-графічні роботи, самостійні роботи тощо);

– сприяння оволодінню сучасними технологіями навчання (комп'ютерними, мультимедійними, інтернет ресурсними тощо);

– сприяння формуванню у студентів культури вдумливої роботи, самостійності й ініціативності у пошуку та набутті знань, необхідних для гармонійного розвитку особистості студента.

У працях С. Сисоевої розглядається питання про особистісний розвиток і саморозвиток особистості, що є, на її погляд, головною метою освіти [5, с. 54]. Згідно цього науково-методична і професійна діяльність педагога повинна спрямовуватися на розробку новітніх навчальних матеріалів, які забезпечать інтенсивність засвоєння інформації та активізацію інтелектуального й творчого потенціалу особистості. Провідні науковці (Г. Костюк, І. Зязюн, І. Бех, В. Рибалка та ін.) стверджують, що в процесі самостійної роботи реалізуються і розвиваються творчі можливості особистості, а особливості процесу творчості полягають у тому, що сам процес впливає на його результат, який, у свою чергу, виражається не тільки у предметному плані, а й у зміні самого суб'єкта творчості. Тому досягти високого рівня інтелектуального розвитку особистості можливо тільки через новий підхід до використання форм активізації пізнавальної діяльності, серед яких ми виокремлюємо самостійну роботу.

Аналіз стану самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах засвідчив, що попри всю глибину досліджень цього питання, на практиці існує ряд невирішених проблем. Проблема організації самостійної роботи студентів існувала завжди (відображена ще в працях Сократа, Демокріта, Ж.-Ж. Руссо, Я. А. Коменського, К. Ушинського, М. Скаткіна, М. Данилова та ін.) і постійно хвилює викладачів вищої школи, оскільки глибокі міцні знання й стійкі вміння, якість знань можуть набутися студентами тільки в результаті ефективності самостійної пізнавальної діяльності.

У теорії і практиці вищої освіти накопичено значний досвід, який може стати основою удосконалення самостійної роботи майбутніх педагогів: розглянуто теоретико-методологічні основи організації самостійної роботи у системі підготовки педагога в умовах університетської освіти (А. Алексюк, І. Бендера, В. Бондар, С. Вітвицька, О. Глузман, В. Козаков, О. Кучерявий, О. Мещаников, В. Мороз, О. Микитюк, Ю. Піменова, В. Сагарда та ін.); визначено педагогічні умови підвищення ефективності організації та управління самостійною роботою студентів (Е. Гапон, Л. Журавська, Г. Романова, М. Смирнова, М. Солдатенко, Б. Степанишин, І. Шимко та ін.); розглянуто самостійну роботу студентів як засіб удосконалення підготовки майбутнього педагога (І. Бобакова, В. Буринський та ін.); обґрунтовано окремі аспекти організації самостійної роботи студентів у викладанні окремих навчальних дисциплін (Е. Борткевич, Н. Ванжа, В. Василів, В. Грішин, Н. Журавська, Н. Кардаш, З. Кучер, О. Рогова, Н. Шишкіна та ін.).

Разом з тим на сьогоднішній день проблема класифікації видів, типів самостійних робіт остаточно не вирішена. Не існує єдиної думки науковців щодо цього аспекту проблеми. Деякі з авторів виділяють у своїх дослідженнях види, інші – типи самостійних робіт студентів. Найбільш відповідною до завдань вищої школи можна вважати класифікацію типів самостійних робіт П. Підкасистого [4, с. 114]: відтворюючі самостійні роботи за зразком; реконструктивно-варіативні; евристичні; творчі (дослідницькі).

Проблема формування навичок самостійної роботи в умовах особистісно орієнтованого навчання є актуальною і ключовою у стратегічних напрямках якісної системи підготовки музично-педагогічних кадрів. Серед завдань первинної освіти з'явилось нове – надати навички та сформувати потребу самостійно розшукувати й сприймати інформацію, тобто стати спроможним до довготривалого навчання. Загальновизнаною є думка про те, що самостійна робота є одним із головних резервів і чинників підвищення ефективності підготовки фахівців. Учені наполягають на необхідності підвищення ефективності проведення самостійної роботи, як такої, що заздалегідь становить не менше 30 % навчального часу студента і на початок XXI століття є основною формою отримання знань та "альфою" і "омегаю" передової сучасної технології – особистісної орієнтації освіти на суб'єкт учіння. Саме тому пошук та розробка нових педагогічних концепцій, у межах яких можливі нові рішення

організації самостійної роботи майбутніх мистецьких педагогів є надзвичайно важливою та актуальною теоретичною та практичною проблемою сьогодення освітнього простору вищої школи.

На нашу думку, планування самостійної роботи студентів вищої школи лежить у площині наступних сформованих вимог:

- достеменне визначення змісту та обсягу завдань;
- окреслення етапів самостійної роботи;
- чіткі рекомендації до кожного самостійного опрацювання того чи іншого навчального матеріалу;
- передбачення труднощів, які можуть виникнути у процесі самостійної роботи студентів, надання (за потреби) алгоритмів їх усунення;
- необхідність структурованості матеріалу;
- обговорення форми подачі (здачі) виконаної самостійної роботи студентами;
- пропозиції щодо форм контролю самостійної роботи студентів [1, с. 41].

Питанню самостійної роботи студентів у вищій школі присвячені проведення міжнародних, всеукраїнських, вишівських та міжвишівських конференцій, науково-методичних семінарів, симпозіумів, результати яких відображені у збірниках наукових праць, матеріалах наукових конференцій тощо. Науковці відзначають проблему необхідності системних досліджень, спрямованих на вивчення питань щодо надання оптимальної допомоги студентів на лекціях та на практичних заняттях в умовах максимального обмеження тривалості аудиторних занять. Одночасно наголошують, що суть проблеми полягає в тому, щоб лекції не підмінювали самостійного опрацювання матеріалу, а ставили студента перед необхідністю самостійно вчитись. Водночас слід зазначити, що наявні на сьогодні психолого-педагогічні дослідження не повною мірою відображають всю багатоплановість проблеми в організації самостійної роботи майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах трансформації вищої освіти і входження її в світову освітню систему.

Позааудиторна самостійна робота студентів передбачає щоденну кропітку, організовану самостійну підготовку, яка виконується за завданнями викладача. Всі завдання мають бути розроблені таким чином, щоб у процесі їх виконання безперервно поглиблювалися знання, розвивалося мислення, формувалися вміння та навички. Самостійна навчальна й науково-дослідна робота, як складник навчально-виховного процесу, виконується студентами під керівництвом викладача, що здійснює аудиторну роботу в навчальній групі. Для виконання студентами завдань для самостійної роботи розробляються методичні рекомендації з чіткого складення планів, списком літератури, коротким (тезисним) викладом теоретичного матеріалу, індивідуальні завдання сприяють поглибленню вивченню студентами теоретичного матеріалу, закріпленню і узагальненню отриманих знань, формуванню вмінь, використанню знань для комплексного вирішення відповідних професійних завдань. Види, терміни виконання і захист індивідуальних завдань з навчальних дисциплін визначаються їх робочими навчальними програмами та розкладом занять. Індивідуальні завдання виконуються студентами самостійно із забезпеченням необхідних консультацій з боку науково-педагогічних працівників. Науковою роботою займаються студенти, які мають здібності до аналітичної, творчої роботи. Вони беруть участь у наукових конференціях, олімпіадах, наукових семінарах, виконують завдання в межах наукових досліджень кафедри, працюють у наукових гуртках.

Самостійна робота – це різноманітні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності студентів, спрямовані на досягнення окресленої дидактичної мети і виконуються без прямої участі науково-педагогічного працівника, але за його завданням і спеціально відведений для цього час, вільний від обов'язкових для відвідування навчальних занять. Поза аудиторну самостійну роботу розглядають як обов'язкову (підготовка до поточних аудиторних занять) та спеціальну, яка спрямована на поглиблення, закріплення та якість знань студентів, розвиток аналітичних умінь та мислення з проблем кожної навчальної дисципліни навчальних планів.

Практика організації самостійної роботи студентів у вищій школі відповідно до європейських освітніх стандартів вимагає розробки та впровадження підручників, навчальних посібників нового покоління для реалізації потенційних можливостей кожної молоді людини, її навчання, самоосвіти та самовдосконалення впродовж життя.

Висновки. Самостійна робота студентів вищих навчальних закладів – найважливіша передумова повноцінного оволодіння знаннями, вміннями та навичками. Правильно організована самостійна робота розвиває увагу, виробляє здатність розмірковувати, аналізувати та запобігає формалізму у засвоєнні знань студентами, чим зумовлює обов'язковість та різноманітність самостійної роботи студентів. Метою самостійної роботи студентів є засвоєння в повному обсязі навчальної програми та послідовне формування самостійності як риси характеру, що відіграє суттєву роль у формуванні сучасного фахівця мистецького напрямку. Досягнути визначеної мети можливо за умов впровадження особистісно орієнтованих технологій навчання, забезпечення ґрунтовної мотивації студентів, створення навчально-методичного забезпечення та розробки раціональних механізмів наскрізного програмування та прогнозування самостійної роботи студентів у процесі професійного становлення педагогів від виконання індивідуального навчально-дослідного завдання до виконання курсового, дипломного та магістерського дослідження. При цьому необхідно враховувати особливості освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм підготовки всіх суб'єктів навчального процесу від молодшого спеціаліста до магістра в системі ступеневої освіти.

На основі аналізу теоретико-методологічних засад досліджуваного феномену, власного педагогічного досвіду з організації самостійної роботи студентів ми вважаємо, що лише планомірний, прогностичний та інтегрований підхід до організації та проведення, керівництва та управління самостійною роботою студентів, відповідно до освітньо-професійної програми підготовки майбутнього педагога-музиканта сприятиме цілісному підходу до досліджуваного феномену та забезпечення прогнозованого результату.

Підсумовуючи, відзначимо, що сучасний освітній процес – це перехід на методи активного навчання, мета якого – якість. Саме тому процес організації самостійної роботи студентів займає чільне місце в сучасній вищій освіті й потребує уваги. При цьому вища школа має створити такі умови, які б спонукали студентів, особливо майбутніх учителів, до самостійного пошуку, саморозвитку, самовдосконалення, індивідуальної творчої роботи, адже вони в майбутньому навчатимуть підрастаюче покоління, від якого залежатиме рівень розвитку нашої держави.

Література

1. Воевідко Л. М. Самостійна робота студентів з методики музичного виховання : методичні рекомендації / Л. М. Воевідко. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин Я. І., 2013. – 88 с.
2. Воевідко Л. М. Самостійна робота студентів у професійному становленні / Л. М. Воевідко / Організація самостійної роботи студентів у контексті підвищення якості освіти : особистісний вимір : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції 10–11 квітня 2014 р. – Донецьк : Азов'є, 2014. – 230 с.
3. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали) / за ред. В. Г. Кременя ; авт. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубіянко, І. І. Бабін. – Вид-во ТДПУ, 2004. – 114 с.
4. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.
5. Сисоева С. О. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : навч. посіб. / С. О. Сисоева, І. В. Соколова. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 78 с.